

EXPOZIȚIILE DE ARTĂ PLASTICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL SOCIOCULTURAL AL ANILOR 90 SEC.XX

Mariana ȚIBULAC

Catedra Istoria Românilor și Antropologie

This article presents a virtual Gallery of the contemporary art offers the possibility to get acquainted with the creation of Plastic and Decorative Arts of the territory of Republic of Moldova. The aim of the Gallery does not consist in the exhaustive presentation of all genres, types and species of visual arts existing in Moldova, but to give some important reference points from the recent history of arts of the Prut-Nistean regions and to present succinctly by images the creation structures of a group of artists of Republic of Moldova belonging to the last three-four generations. At the same time with Gorbaciov's "perestroika" (transparency), towards the end of the 80-es and the beginning of 90-es a vast process of liberalization was noted in the sphere of visual arts, censorship and the administrative interdictions to create or to exhibit works of art.

Istoria concretă a operelor de artă plastică și a edificiilor arhitecturale probează indubitabil existența unor modele culturale și spirituale comune, „care nici pe departe nu se înscriu în limitele restrânse ale unor frontiere statale temporare sau ale unor opțiuni politice autarhice vehiculate cu mai multă sau mai puțină vehemență de guvernanți” – sublinia Constantin Ciobanu într-un interviu acordat pentru *Destin Românesc*, la acest subiect [1]. Cazul Republicii Moldova – teritoriul mic situat în bazinele râurilor Nistru și Prut – demonstrează o convergență continuă a modelelor culturale și artistice existente nu numai în spațiul restrâns al vechii „Moldove istorice medievale”, ci și într-un spațiu mult mai larg al întregului areal carpato-danubiano-nistean. O simplă vizită la muzeele din România, coroborată cu o vizită analoagă la Muzeul Național de Istorie din Chișinău sau la Muzeul de Etnografie și Arheologie al Academiei de Științe a Moldovei demonstrează identitatea tipologică a mării majorității a culturilor arheologice prezentate în diverse expoziții. Aceleași excelente case cucuteniene pictate, aceiași „gânditori” ai culturii „Gumelnița” descoperiți fie la Cernavodă – România, fie lângă Vulcănești în Basarabia, aceleași cnemide daco-dacice similare celebrei cnemide de la Arghigheol, toate împreună arată similitudinile, precum și existența unei „culturalizări” românești de pe timpuri. De la începutul anului 1990, după „perestroika” gorbaciovistă și, în special, după dispariția de pe hartă a Uniunii Sovietice, când fostele republici unionale și-au declarat suveranitatea, contactele culturale dintre artiștii plastici de pe ambele maluri ale Prutului s-au intensificat simțitor.

Către începutul anilor 90 secolul trecut, se suspendă lansarea cataloagelor de expoziții, în forma lor tradițională sovietică. Cele din anii 1990-1991 apăreau din inerție și, în fond, elucidau evenimentele expoziționale de la sfârșitul anilor 80. Tradițional, se mai publicau și ediții critice, cu abordarea problemelor realismului. În acest context, remarcăm studiul „Пути творчества и критика. Актуальные проблемы”, editat în 1990 la Moscova, care, printre altele, conținea analiza problemelor metodologice în studiul artelor, practic, pe parcursul întregului secol XX [2].

Printre primele articole care au condus la schimbarea atitudinii idealiste față de ambianța artistică sovietică de la noi a fost cel semnat de Ludmila Toma, „O cunună de lauri...”, publicat în 1992 în săptămânalul „Literatura și arta” [3]. Presa din această perioadă se remarcă prin numeroase articole despre creația lui Mihai Greco și interviuri cu marele pictor moldovean, promotor al noii estetici în artă [4].

Deja la finele anilor 90, pe paginile ediției ART-hoc a Centrului pentru Artă Contemporană se vor insera un șir de articole cu referire la reevaluarea stării lucrurilor în artele plastice de pe întreg teritoriul Republicii Moldova [5].

Schimbările cardinale în domeniul analizelor critice vor fi determinate de evoluția proceselor istorice și celor creatoare, în ansamblu, deci a factorilor socioculturali. În anul 1990, în Ismail, a avut loc prima expoziție a grupului „Fantom” [6]. Ideea creării acestui grup a apărut încă în 1989. În anul 1990 însă, grupul a inaugurat o expoziție cu genericul Artă nonfigurativă. Pe parcursul anilor 1990-1993, în cadrul acestor expoziții au participat Vladimir Palamarcu, Victor Kuzmenko, Victor Guțu, Ion Cavtea, Lidia Mudrac, Igor Scerbina, Ernesta Freudson. De promovarea artei grupului s-a preocupat criticul Natalia Ponomariova, iar după plecarea acesteia în Rusia, de aceasta s-a ocupat Valentina Bobkova [7].

Arta plastică se confruntă în această perioadă cu o criză, și nu în sensul degradării, ci în sensul tergiversării reorientărilor, erau necesare opere care să reflecte realitatea socială, prin căutări inovatoare de creație.

Spre exemplu, în sălile Galeriei „Art Expo” din București, începând cu mijlocul lui februarie 1993 au fost expuse un șir de lucrări basarabene: pictură, grafică, lucrări de sculptură, tapiserie, ceramică etc. Printre acestea se înscriu: picturile modern expresive „Dante Alighieri” a lui Mihai Grecu; Pătratele de expresie abstract-lirică pictate de Andrei Sîrbu; Picturile Eleonorei Romanenco, și anume peisajul „Case la Constanța”; Tapi-seriile „Dune” și „Piatra Albă” în viziune modernă ale lui Andrei Negură; Statueta de bronz în stil clasic a lui Dumitru Verdianu – „Pribeagul”; au mai fost prezente și compozițiile Valentinei Russu-Ciobanu; sculptura în lemn a lui Iosif Chitman; „japonismele” ceramicii lui Vlad Bolboceanu etc. [8].

Tot la începutul anilor 90, la Palatul Național de Cultură și Artă a fost inaugurată prima Expoziție jubiliară republicană de artă plastică, consacrată centenarului de la moartea lui Mihai Eminescu. În expoziție au fost prezentate lucrări de actualitate politică, precum ar fi: „Împărat și proletar” în versiune contemporană de Simion Zamsa, „Eu îmi apăr sărăcia, nevoile și neamul” de Eleonora Romanescu și „Limbă și alfabet” de Petru Jeregha etc. Astfel au dispărut interdicțiile criticilor de artă români cât privește vizitarea Chișinăului, a fost lansată tradiția expoziției anuale a „Saloanelor Moldovei” – tradiție inițiată încă de la începutul anilor 90 de pictorul din Bacău – Ilie Boca – și la care participă artiștii plastici din întreaga Românie și din Republica Moldova. S-au mai inițiat colaborări și în alte domenii ale artelor plastice. Mulți sculptori români au donat lucrări valoroase Republicii Moldova, fie în calitate de opere monumentale înălțate în țara noastră (cazul busturilor realizate de M.Ecobici, E.Petri, a statuilor lui Gh.Adoc), fie în forma unor colecții de opere personale, donate Chișinăului (cazul sculptorului român, originar din Basarabia, Andrei Ostap). Mai multe lucrări importante ale sculptorilor români au fost dezvelite în cadrul aleii clasicilor literaturii române, în centrul capitalei Republicii Moldova, în Grădina publică „Ștefan cel Mare”. Până la finele anului 2002, Chișinăul n-a găzduit în nici una din sălile sale de expoziție, în cadrul expozițiilor temporare, nici un original de Grigorescu, Aman, Andreescu, Medrea, Pallady, Ciucurencu, Luchian, nemaivorbind de Brâncuși. Abia peste un an, în cadrul Universității din Craiova s-au desfășurat cursurile internaționale de vară „Constantin Brâncuși” sub egida Asociației pentru Literatură și Cultură Română „ASTRA” și „Onisifor Ghibu” din Chișinău. Cursurile de instruire sunt organizate cu scopul cunoașterii culturii, civilizației și realității române [9].

Se cunoaște și despre prima expoziție neoficială a artiștilor noștri la Iași, care a avut loc la începutul anilor 90. De fapt, între 1989-1990 se vor desfășura mai multe manifestări artistice, marcate atât prin apariția artei nonfigurative, cât și prin promovarea specificului național în arta Republicii Moldova. Aici putem aminti că la București, în această perioadă, n-a fost prezentată o expoziție retrospectivă de amploare a artei basarabene. Majoritatea evenimentelor culturale vizează astăzi mai mult publicul urban și ocolesc lumea satelor, unde până și creația populară tradițională, meșteșugurile și artizanatul au ajuns în mare dezastru [10].

În 1990 (după alte surse, 1989) a fost deschisă Sala de expoziții a Uniunii Artiștilor Plastici (UAP) din Republica Moldova. Ulterior, ea se va denumi Centrul Expozițional „Constantin Brâncuși” al UAP din Republica Moldova.

În domeniul sculpturii a fost demonstrat portretul și plastica mică. Lucrările sculpturale din această perioadă au fost executate din diverse materiale: samotă, aluminiu, bronz, lut, ghips, marmură. Potretele create de Iurie Kanașin, Ion Țurcanu, Mircea Spinei, Grigorii Potočki, Ion Zderciuc, Tudor Cataraga, Ion Bolocan înfățișează, în majoritatea cazurilor, personalități din viața literară românească, precum: Ion Creangă, Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Dimitrie Cantemir, Alexei Mateevici, Ion Druță ș.a.

La 2 iulie 1991, în cadrul Galeriilor de Artă și Etnografie din Bacău, a avut loc primul vernisaj „Saloanele Moldovei” [11]. Artiștii moldoveni, care un anumit timp au fost lipsiți de dialogul cu arta românească, au încercat să revină la spațiul cultural comun. Atunci, în cadrul unui concurs, Mihai Grecu a fost distins cu Marele Premiu al Ministerului Culturii din România, și Andrei Mudrea – cu Premiul Camerei de Comerț din Bacău.

Pe parcurs, colaborarea plastică dintre Republica Moldova și România la acea vreme a devenit mai concurată: iar în sălile Muzeului de Artă Plastică se va inaugura Expoziția de artă naivă ieșeană [12].

Organizarea expoziției-concurs Saloanele Moldovei Chișinău–Bacău, precum și expozițiile artiștilor din România în Moldova se vor instaura drept tradiție de bun augur în colaborarea culturală a acestora.

În anul 1991, în cadrul sărbătorii naționale Limba noastră cea romană, Sala de expoziții a Uniunii Artiștilor Plastici va găzdui o amplă expoziție cu genericul „Oameni, evenimente, societate”, la care au participat

artiști de toate generațiile de pe ambele maluri ale Prutului. În presă s-a relatat despre această expoziție: „Plasticienii ne propun o bogăție de culori și forme, ce ne ajută să ne detașăm de momentele dramatice pe care le trăim astăzi” [13]. Și de această dată, modul de concepere, limbajul plastic, preferințele estetice au fost variate – de la realism descriptiv la un abstracționism și simbolism pur românesc.

Trebuie să remarcăm că expozițiile „Existăm”, „Poisk”, „Fantom” și „Zece” existente în acea perioadă în Republica Moldova nu au durat în timp, ci fiind generate de austeritatea financiară a statului au constituit o barieră în calea propagării artei plastice moldovenești în străinătate, la justa ei valoare și la timpul potrivit. Drept urmare, mulți dintre artiști au preferat să se manifeste de sine stătător, unii chiar au părăsit țara, neavând condiții adecvate și necesare pentru afirmarea și dezvoltarea creației proprii.

La începutul anului 2000 s-a format Asociația tinerilor artiști plastici „Oberliht”, sub conducerea lui Vladimir Us, iar în sens de înnoțire a concepțiilor reflectate de expoziția de altădată „Poisk”, în 2004, în incinta Centrului Expozițional „Constantin Brâncuși” a fost deschisă expoziția „Izm”. Studiind presa periodică, ne familiarizăm cu articolele despre artiștii plastici, sculptori și graficieni, care au activat fructuos în 1991-1992 atât în țară, cât și peste Prut: Mihai Grecu, Elena Bontea, Lazăr Dubinovschi, Iurii Horovski, Valentina Rusu-Ciobanu, Eleonora Romanescu, Igor Vieru, Inesa Țipin, T.Coman, Gheorghe Vrabie, Vasile Cojocaru, A.Țurcanu, Lică Sainciuc, Andrei Negură ș.a.

La timpul respectiv, în arta moldovenească se observa tendința de evocare a spiritualității românești: reevaluarea limbii române, artei și culturii populare tradiționale, operelor scriitorilor, compozitorilor, cineaștilor, artiștilor plastici, creația oamenilor de teatru și a unei întregi pleiade de interpreți, dansatori, relansarea riturilor și datinilor strămoșești.

În 1995 se deschide Centrul Soros pentru Arta Contemporană din Republica Moldova, iar în 1996 va avea loc prima ediție a taberei „Carbon-Art”. Inițial, tratată drept o nouă tradiție surprinzătoare în ambianța artistică de la noi, ulterior ea va deveni un prilej de comparație. Primei ediții i-a fost propriu entuziasmul pionieratului, al descoperirii, constituindu-se un colectiv omogen de autori. În 1997, la tabăra organizată lângă Rădenii Vechi (Ungheni), vor fi prezenți 16 artiști din România, SUA, Ucraina și Republica Moldova. Stilistica lucrărilor prezentate este foarte variată, punându-se un accent aparte pe inovațiile similare românești.

În 1993, în sălile Uniunii Artiștilor Plastici din România și în incinta Teatrului Național din București a fost vernisată arta plastică din Republica Moldova [14]. Pentru prima oară publicului bucureștean i s-a propus o expoziție amplă a operelor create de plasticienii moldoveni de diferite generații, care abordau diverse genuri și stiluri. Supranumită și expoziția de la „Art Expo”, ea era concepută drept o panoramă a realizărilor în domeniul plasticii din ultimii 30 de ani. În acest sens, s-a recurs la patrimoniul Muzeului de Artă din Chișinău, piesele etalate la București aparținând celor mai reprezentativi plasticieni ai ultimelor decenii: Mihai Grecu, Eleonora Romanescu, Valentina Rusu-Ciobanu, Ada Zevin, Elena Bontea, Maria Sacă-Răcilă, Mihai Petric, Elena Rotaru, Ilie Bogdesco, Mihai Grati ș.a.

Expoziția „Limba Noastră cea Romană” din 1995 din Chișinău a impresionat „prin coeziunea modalităților de creație...” [15]. În aceeași cheie semantică – de apropiere de arta românească, s-au mai produs expozițiile „Saloanele Moldovei”, menționate deja, la Bacău și la Chișinău. Elementul artei populare se mai situa încă pe poziția esențială a creației artiștilor plastici din Republica Moldova din această perioadă. „Și, totuși, astăzi promovarea metaforei, a simbolului, a poeziei și muzicalității, cât și tendința spre universalizare au devenit factori comuni de evoluție a artelor plastice de pe ambele maluri ale Prutului”, va menționa criticul Sofia Rusu în analiza acestor evenimente [16]. Anume prin „Saloanele Moldovei” se va demonstra o unitate de conștiință artistică și de valori estetice similare.

În august 1997, la Cimișlia s-a inaugurat pentru prima dată în spațiul dintre Prut și Nistru o tabără internațională de creație a artiștilor plastici. Ea a fost organizată cu susținerea UAP din Republica Moldova, Executivului din Cimișlia și Asociației „Spectru”. La tabără au participat o mare parte de specialiști români. Acesta a fost un pas înainte ca în cultura Republicii Moldova să renască treptat interesul față de tradițiile populare românești și religia creștină ortodoxă. Totodată, devin tradiționale expozițiile dedicate sărbătoririi Sfințelui Paști, expoziții de icoane medievale românești de la Muzeul Național, expozițiile-concurs de artă contemporană „Saloanele Moldovei” (Bacău–Chișinău). De notat că în această perioadă numărul expozițiilor internaționale (peste hotarele Moldovei) organizate de către lucrătorii Muzeului Național de Arte al Moldovei s-a redus esențial. În căutarea noilor mijloace de expresie, după anul 2000 majoritatea artiștilor tot mai des recurg la tehnica computerizată, aparatul de fotografiat, tehnica video etc.

Totodată, drept rezultat al schimbărilor social-economice, în Republica Moldova se deschid galerii și expoziții private, care prin anumite mijloace și principii comerciale promovează creația artiștilor noștri în țară și în străinătate. Dificultățile de ordin material, sumele importante ce se cer pentru asigurarea unor astfel de manifestări culturale, fie de ordin național sau internațional, împiedică pentru moment realizarea lor. Constantin Ciobanu, promotor al culturii românești, spune că venirea la putere a comuniștilor în Republica Moldova, a căror românofobie este bine cunoscută, a îndepărtat perspectivele unei colaborări instituționale a artiștilor plastici și a criticilor de artă de pe ambele maluri ale Prutului [17].

Referințe:

1. Constantin Ciobanu. Itinerarii ale artei plastice basarabene // Destin românesc. - 2002. - Nr.2. - Chișinău-București. - An IX. - Nr.34. - P.124.
2. Пути творчества и критика. Актуальные проблемы / Ред. Б.Вишняков. - Москва: Изобразительное искусство, 1990, с.301.
3. Toma Ludmila. O cunună de lauri pe ruinele realismului socialist // Literatura și arta, nr.28 din 9 iulie 1992, p.6.
4. Grecu Mihai. Fetele din Ceadâr-Lunga // Literatura și arta, nr.46 din 15 noiembrie 1990, p.6.
5. Sîrbu A. ...experimentalismul deranjează și astăzi: dialog realizat de A.Șchiopu // ART-hoc, nr.6, ianuarie 1998, Chișinău, p.5.
6. Ponomariova N. Cronologia „Fantom” // ART-hoc, nr.6, ianuarie 1998, p.39.
7. Bobkova V. Ernesta Freudson. - Chișinău: Litera, 1991.
8. Sursala Ion. Arta Basarabiei la București // Literatura și arta, nr.14 din 1 aprilie 1993, p.6.
9. Apetri Dumitru. Activități culturale de anvergură // Literatura și arta, nr.38 din 18 septembrie 2003, p.5.
10. Ciobanu Mircea V. Cultura la țară // Contrafort. - Anul XIII. - Nr.9, septembrie 2006. - P.12-14.
11. Cotoman L. „Saloanele Moldovei” la Bacău sensibilitatea artistică a secolului XX // Literatura și arta, nr.31 din 1 august 1991, p.6.
12. Sîrbu A. Arta naivă ieșeană // Literatura și arta, nr.34 din 22 august 1991, p.6.
13. Buzdugan R. Tot ce este viu aspiră la culoare... // Literatura și arta, nr.39 din 26 septembrie 1991, p.6.
14. Arta basarabeană la București // Literatura și arta, nr.14 din 1 aprilie 1993, p.6.
15. Rusu S. O colecție de imagini senine // Literatura și arta, nr.39 din 28 septembrie 1995, p.6.
16. Rusu S. Saloanele Moldovei la Bacău și la Chișinău // Literatura și arta, nr.29 din 20 iulie 1995, p.6.
17. Ciobanu Constantin. Op. cit.

Prezentat la 04.07.2008